

УДК 37.091.4(430),,19”

Торбунова Н. В.

АДОЛЬФ РАЙХВАЙН – ПРЕДСТАВНИК РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Наміри України щодо співпраці з Європейським Союзом та приєднання до Болонського процесу вимагають переосмислення попереднього досвіду виховання та навчання молоді, створення умов для саморозвитку особистості. Для того, щоб створювати нове, треба досконально вивчати все те, що є історично цінним, аналізувати, робити висновки. Тому останнім часом підвищився інтерес як до вітчизняного, так і до зарубіжного досвіду. Пріоритетною сферою соціального, економічного, культурного розвитку суспільства є освіта. Життя вимагає розглядати проблеми виховання і навчання молоді у векторі гуманізації та індивідуалізації. Сьогодні позитивним може бути педагогічний досвід систем освіти Західної Європи, а саме: вальдорфські школи Рудольфа Штайнера, експериментальні підходи Петера Петерсена, педагогічні погляди Густава Вінекена, школи гуманізму Пауля Гехеба, ідеї Адольфа Райхвайна. Тож останнім часом тенденція до більш активного зацікавлення зарубіжними освітніми технологіями є закономірним явищем, що вимагає визначення сутності, ролі, місця, механізмів, особливостей їх функціонування. Актуальною є потреба об’єктивного дослідження освітнього досвіду Західної Європи як частки європейської та світової

культури. Результати нашого наукового пошуку засвідчують, що визначені питання досліджували зарубіжні і вітчизняні вчені. Певним чином в практиці знайшли упровадження ідеї вальдорфської педагогіки, спадщина М.Монтессорі, але потребують осмислення педагогічні ідеї Адольфа Райхвайна у вітчизняній науці не вивчався його життєвий шлях, досвід і педагогічні погляди. Адже слід відзначити, що для розуміння сучасних інновацій необхідним є дослідження історичного доробку зарубіжного досвіду, використання позитивного досвіду є нагальною вимогою часу, мірилом становлення і функціонування освітніх систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед студій українських та російських дослідників, які у різні часи розглядали проблеми освіти і виховання за кордоном та у Німеччині зокрема, варто відзначити наукові праці Н.Абашкіної, Л.Ваховського, І.Дичківської, А.Джуринського, М.Желуденко, В.Жуковського, М.Євтуха, А.Завальнюка, Т.Левченко, М.Окси, А.Сбруєвої та ін. Питання морально-релегійного виховання висловлювали І.Андрухів, І.Бех, А.Вихрущ, О.Вишневський, Л.Геник, М.Євтух, Т.Ільїна, О.Каневська, І.Міщишин, М.Стельмахович, О.Тимчик, Т.Тхоржевська та ін. Вияви пієтизму в Україні та Німеччині вивчали А.Гулига, В.Бузескул, Д.Дорошенко, А.Карташев, В.Любашенко, П.Мілюков, Д.Чижевський. Втім, ґрунтовний аналіз досліджень освітньо-педагогічної діяльності Адольфа Райхвайна дає підстави констатувати, що на сьогодні у вітчизняній педагогіці немає монографічних та дисертаційних робіт, у яких би було комплексно розкрито педагогічні погляди та освітню діяльність Адольфа Райхвайна.

Здобутки освітньої діяльності Адольфа Райхвайна були предметом наукових пошуків ряду зарубіжних учених. Варті уваги праці німецьких науковців Кассієр Є (Cassiger E.), Коппман (Coppman), Макс Маргарет Менде (Max Margarete Mende), Рехман Х. (Rechtmann H.), Вінікен Г. (Vyniken G.), Шефен В. (Schfen W.). Однак згадані роботи, більшість яких виконано близько 60-80 років тому, потребують значних доповнень з урахуванням нових наукових відкриттів. З-поміж досліджень другої половини ХХ ст., присвячених певним аспектам освітньої діяльності педагога, варто відзначити праці П.Ціммерлінга (P.Zimmerling), Р.Ранфт (R.Ranft), Г.Бейротера (G.Beyreuther), М.Юнга (M.Jung). Проте у роботах зазначених авторів не представлено комплексний аналіз досвіду освітньо-педагогічної діяльності Адольфа Райхвайна.

Відтак актуальність обраної теми визначається й тим, що існує потреба дослідження педагогічної спадщини Адольфа Райхвайна. Зосередивши увагу на генезі педагогічних поглядів Адольфа Райхвайна, його освітньої діяльності, а також діяльності заснованих ним навчально-виховних закладів з огляду на те, що у вітчизняній педагогічній, історичній та філософській літературі назване питання по суті не було вивчене. Дослідження задекларованої теми також важливе в ракурсі розвитку приватної шкільної освіти в Україні, а також в аспекті упровадження елементів християнської етики і моралі у навчально-виховне середовище освітніх закладів України.

Формулювання цілей статті. Мета статті – провести комплексний аналіз педагогічних поглядів та освітньої діяльності Адольфа Райхвайна, узагальнити позитивний досвід упровадження педагогічних ідей ученого та окреслити перспективи його використання в Україні.

Завдання дослідження: з'ясувати основні чинники формування педагогічних поглядів та громадської позиції Адольфа Райхвайна, відокремити та обґрунтувати напрями громадсько-просвітницької діяльності педагога; вивчити педагогічні погляди Адольфа Райхвайна та відокремити стрижень педагогічних ідей педагога; обґрунтувати особливості функціонування навчально-виховних закладів, заснованих Адольфом Райхвайном, характеризувати напрями виховання, зміст і завдання навчально-виховного процесу утворених шкіл;

Виклад основного матеріалу дослідження. А.Райхвайн рано усвідомив, яке важливе значення має знання педагогіки для вчителя. Його педагогічні погляди засновані насамперед на дитячому юнацькому досвіді; на їх формування як відмічає його український дослідник М.М.Окса вплинули такі події: його дитячі роки пройшли на селі; він виходець із дрібної буржуазії; батько був вчителем, який належав до протестантської віри, мав непохитні політичні погляди соціал-демократа; мати була віруючою католичкою; роки перед першою світовою війною, коли А.Райхвайн організував туристичну групу; участь 18-річного добровольця в першій світовій війні, вірні товариші, тяжке поранення в бою в окопах на Західному фронті; роки наполегливої роботи в школах Франкфурта і Магбурга, де він почав розробляти методи навчання та народної освіти, отримання звання доктора [1, с.34].

Педагогічні ідеї А.Райхвайна зароджувались в педагогічній діяльності, згодом були викладені не систематично, а у вигляді доповідей. Однією з таких є доповідь „Schaffendes Schulvolk”, в якій А.Райхвайн описав методи своєї роботи в Тіфензеє. Однією з найважливіших особливостей школи він вважав наявність трудового навчання. Діти повинні набувати в школі крім теоретичних знань, ще і практичні, які вони могли б застосувати в повсякденному житті. Він наголошував на необхідності в школі присадибної ділянки, де б дітей привчали любити працю. Педагог намагався допомогти дітям розвивати свої здібності і вважав, що кожна дитина неповторна, і має лише їй притаманні здібності, на які вчитель повинен акцентувати увагу. На думку педагога вчитель повинен бути другом школярів. Він вважав виховання і освіту насамперед найголовнішим практичним, суспільним і політичним завданням держави. Під час роботи зі студентами та молодими робітниками він звертав увагу на взаємозв'язок теорії і практики, перш за все теоретичні знання повинні бути використані в педагогічній практиці. В основі практики лежать набуті теоретиками спеціальні і точні знання. Педагог завжди повинен оволодіти якою-небудь діяльністю окремо від роботи в школі, мати свою точку зору на події, що відбуваються навколо.

В результаті першої світової війни утворилася перша демократична республіка Німеччина, яка потребувала від педагогів-новаторів, серед яких був А.Райхвайн. Під час роботи А.Райхвайн впевнився, що та людина, яка мала

шанс розвивати свої здібності завдяки вихованню та освіті, більш відповідальна, з нею легко працювати. І, навпаки, той, хто не мав цього шансу, ніколи не вчився, або вчився недостатньо, то тоді обов'язок педагога – бути як найбільш стриманим та послідовним, такий учень особливо потребує уваги педагога [1, с. 39].

Свої ідеї щодо завдань народної освіти педагог проголошував не лише в педагогічній теорії, а насамперед, в педагогічній практиці, і, перш за все, в роботі вищих народних шкіл та молодіжній робітничій освіті. Під час роботи він опирався не лише на знання науковців, незважаючи на те, що сам організував наукові дослідження, які часто публікував, а на педагогічний досвід. Він бажав впливати на ті сфери народної освіти, де його допомога особливо потрібна. Професійна кар'єра, впевненість у завтрашньому дні, престиж у суспільстві – не мали для нього значення. А.Райхвайн не був педагогічним теоретиком і систематиком, але не був також і лише практиком, він був майстром своєї професії, який міг всі ідеї об'єднати в свій, тільки йому відомий спосіб. Педагогічні експерименти і теоретичні знахідки А.Райхвайн не з'єднував між собою, його об'ємні письменницько-педагогічні і дослідницькі роботи завжди існували в його діяльності паралельно. При цьому він виправдав надії суспільства, тому що його діяльність охоплювала різноманітні галузі педагогічної науки. Список його творів показує різнобічність його інтересів.

Пізніше, щоб донести свої думки до суспільства, А.Райхвайн використовував нові на той час радіомовлення і кінофільми. На основі його практичної роботи, що була пов'язана з дослідженнями в навчанні дорослих та дітей, розвинулись і педагогічні ідеї. Перш за все, він відкидав реформаторську педагогіку 20-х років. В дискусії „керувати, чи дозволяти самому розвиватися” педагог підкреслював необхідність педагогічного керівництва. Виховання та освіта були для нього найважливішими та найголовнішими завданнями. Він їх розглядав не тільки як складові процесу розвитку, в якому педагог керує діяльністю дітей, але також як і двосторонній процес, під час якого вчитель і учні обмінюються досвідом. Він вважав, що лише при взаємній роботі вчителя і учнів налагоджується високий рівень спілкування [1, с. 72].

Через деякий час, після приходу Гітлера, А.Райхвайн написав „Думки про виховання” обсягом вісім машинописних сторінок, що датувались 18 жовтня 1941 року. Наступного дня він сформулював до доповіді додатки. А.Райхвайн вказував на те, що без релігійності, духовності суспільство так і залишиться примітивним. В такій ситуації продовження реформ в педагогіці майже неможливе. Спеціально для демократичного суспільства педагог розвинув нову модель для підготовки педагогічних кадрів освіти, яка полягає в тому, що вчитель керує не лише за вимогами адміністрації, а може самостійно обирати форми, методи і засоби навчання для проведення уроків згідно з навчальним планом. В гуманістичних гімназіях учень повинен вчитися мінімум 10 семестрів. Для випускників університетів А.Райхвайн передбачав високу посаду в державі, наприклад, керуючий в суді, адміністрації, в університеті, школі, лікарні. Випускники повинні подавати документи в вищі навчальні

заклади, в які можна вступити при успішній здачі вступних екзаменів. На думку А.Райхвайна школа повинна видавати школярам „випускне свідоцтво”, яке характеризує рівень загальної освіти людини.

Педагог вважав, що кожна школа повинна самостійно обирати собі спеціалізацію, не обов'язково таку, як в інших школах. Школа повинна розвивати автономію, бути незалежною від держави, тому вчитель повинен більшу частину свого часу відводити для індивідуальної роботи з учнями, повинен особисто брати участь в спілкуванні з школярами, вміти керувати школою. Нові методи навчання і виховання А.Райхвайн випробував в приватній дослідницькій школі. Він мріяв виховати таким чином видатну особистість, яку не можна виховати в звичайній державній школі, використовуючи традиційні стандартні методи виховання. В той же час він пропонував відкривати спеціальні школи або класи для обдарованих дітей, яких треба навчати іншими методами, ніж основну групу. Це ж стосується і таких дітей, яким важко навчатись. Таким школярам треба приділяти більше уваги, викладати матеріал в доступній формі. В приватній школі для здібних дітей не повинно бути ніяких соціальних переваг, ця школа однаково доступна як для дітей буржуазії, так і для дітей робітників, робочих і селян. Держава повинна звільнити від плати за навчання цих дітей [2, с. 39].

Вивчення „Слова Божого” повинно проводитись окремо від школи. Для дітей віком від 6-ти до 10-ти років слід організувати вищу ступінь народної школи, де б вивчались основи професій. Вчений-педагог пропонував організувати вищу школу з пріоритетом природничих наук. Випускники А.Райхвайна могли обрати спеціальність, яка відкривала великі можливості, вони могли вступити у вищу школу, таку як, наприклад, технічні, медичні, педагогічні Інститути та університети [3, с. 46].

Свою педагогічну спадщину вчений успішно застосував на практиці. Цю нагоду він використав, коли був переведений на посаду вчителя в Тіфензеє, де він мав змогу проводити свої практичні дослідження. Це була сільська школа за 36 км. від Берліна, у віддаленій місцевості, що нараховувала 270 місцевих жителів. Тут А.Райхвайн випробував альтернативну модель школи згідно з принципами реформаторської педагогіки. В 1937 році з'явилась його доповідь „Schaffendes Schulvolk”, в якій педагог проаналізував заняття з 40 дівчатками і хлопчиками, віком від 6 до 14 років. Учні А.Райхвайна жили в співдружності, взаєморозумінні тощо, вони самі вносили пропозиції і втілювати їх в життя під керівництвом вчителя. Досвід дітей не обмежувався шкільною програмою, а був набагато ширшим. Як і раніше при навчанні дорослих А.Райхвайн організував з учителями школи спілку, де вони обговорювали свої думки, щодо економічних, політичних відносин країни. Щоб збагатити досвід дітей педагог запроваджував екскурсії літаком, з якого діти могли спостерігати природу рідного краю, він ретельно продумував запитання для дітей, налагоджував відносини та спілкування.

В основі діяльності школи, за А.Райхвайном, є поділ плану роботи школи за сезонами. В літню пору року заняття проводились на відкритому повітрі першочерговим було вивчення природничих наук, а взимку він

пропонував продовжувати вивчення загальноосвітніх предметів. При постановці запитань в бесіді він визначав кінцеву мету, до якої рухався поступово, ставив запитання, враховуючи мислення дітей і спирався на вже отримані учнями знання, вчитель повинен спостерігати за діями дітей, вивчати їх життя, аналізувати, повинен планувати свою роботу згідно з психологічними особливостями дитини. Існує величезна кількість методів, але вони можуть обиратися лише дитиною і вихователем, які також вдвох здійснюють процес навчання. А.Райхвайн вважав потрібним зараховувати в одну групу дітей різної статті, поділяти на здібних і таких, кому ще потрібно приділяти увагу. За час своєї роботи в школі педагог вивчив досконало своїх учнів, визначив підхід до кожного учня. На екскурсіях діти пізнавали значення промисловості, відвідували корабельний завод в Нідерфіні, тощо, також діти школи Німеччини. Крім того, А.Райхвайн не вимагав у дітей розвитку лише наукового мислення, а пропонував пов'язувати уроки суспільствознавства з вивченням культури свого народу. Велика увага приділялась естетиці, завдяки якій педагог намагався розвинути любов до прекрасного [3, с.68].

В школі запроваджувались також різноманітні профілі. Найбільша увага приділялась гуманістичному, соціалістичному і солідарному вихованню, до якого діти постійно залучались. З віком у дітей збільшувався інтерес до роботи над проектами. В практиці А.Райхвайна спорт, ігри і праця були поєднаними. Різких відмінностей між часом на відпочинок і часом працювати не було. Праця, навчання і життя утворили в Тіфензеє єдине ціле. А.Райхвайн працював одночасно в школі і в музеї народної творчості в Берліні, він вважав відвідування музею частиною навчального процесу і запропонував музейну педагогіку. „Колекція музею повинна бути” в цікавою і доступною. Вчитель повинен застосовувати доступні методи навчання. Залежно від мети і завдання А.Райхвайн обирав для перегляду декілька експонатів. Діти повинні сприймати потреби музейні експонати великого міста, так само, як і свого рідного музею в селі, а в шкільній роботі учні А.Райхвайна самі створювали експонати для музею, згодом вони їх демонстрували. Для занять педагог видавав брошури з фотографіями та текстами. За час роботи А.Райхвайна в музеї було створено такі виставки: „Глина і глиняні вироби” – листопад 1939 р. – березень 1940 р.; „Нитки і в'язання” – жовтень 1941 р. – липень 1942 р.; „Дерево в німецькому народному майструванні” – лютий – серпень 1943 р.

Висновки. Таким чином педагогічна спадщина А.Райхвайна є гуманістичною за спрямованістю, педоцентричною за сутністю, диференційованою за способами організацією, колективною за спрямуванням. Все це свідчить про те, що педагог своїми ідеями набагато випередив час. В подальшому треба дослідити і узагальнити розвиток інтернаціональної освітньої діяльності Адольфа Райхвайна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Окса М.М. Ретроспективні генези і сучасні тенденції розвитку експериментальних навчально-виховних закладів Німеччини: моногр. / М.М.Окса. – Мелітополь: МДПУ, 2005. – 96 с.

2. Абашкіна. Н. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині / Н.Абашкіна – К.: Вища школа, 1998. – 258 с.
3. Koppmann, Adolf Reichhweins, Reformpädagogik. – Studienbuch zum Verhältnis von Pädagogik und Politik / Berlin-Zuchterhand, 1998. – 320 s.
4. Reichwein A. Reformpädagogik Studienbuch zum Verhältnis von Pädagogik und Politik. – Luchterhand Neu Wiede, Kriftel, Berlin, Zuchberhand, 1998. – 330 s.
5. Reichwein A. Reformpädagoge und Widerstandskämpfer 1898-1944. – Heiderberg Max – Traeger – Stiftung, 1984. – 284 s.
6. Testschrift 50 Jahre Landeskinder – und Jugendheim. Adolf Reichwein SchloßPretzsch, 1947-1997. – 60 s.

АНОТАЦІЯ

Торбунова Н.В. Адольф Райхвайн – представник реформаторської педагогіки першої половини ХХ століття. Стаття присвячена розгляду педагогічних ідей і освітньої діяльності видатного німецького педагога Адольфа Райхвайна. Узагальнено позитивний досвід упровадження ідей педагога в освітній простір України.

Ключеві слова: *трудове навчання, реформаторська педагогіка, екскурсії, робота школи за сезонами, естетичне виховання.*

АННОТАЦИЯ

Торбунова Н.В. Адольф Райхвайн – представитель реформаторской педагогики первой половины ХХ столетия. Статья посвящена рассмотрению педагогических идей и образовательной деятельности известного немецкого педагога Адольфа Райхвайна. Обобщено позитивный опыт внедрения идей педагога в образовательное пространство Украины.

Ключевые слова: *трудоное обучение, реформаторская педагогика, экскурсии, работа школы по сезонам, эстетическое воспитание.*

SUMMARY

Torbynova N.V. Adolf Reichwein – Reformative pedagogy representative of the first half of the XX-th century. The article is devoted to the consideration of pedagogical ideas and educational activity of the famous German teacher Adolf Reichwein. Positive experience of the teacher's ideas introduction into the educational sphere of Ukraine is generalized.

Key words: *labour training, Reformative pedagogy, tours, season school work, aesthetic education.*